

Маркевич Опанас Васильович

Життєвий і творчий шлях

Вранці 1 вересня 1867 р. в Чернігівській лікарні на руках у Олександра Кониського від туберкульозу помер 45-річний Опанас Васильович Маркович, не діждавшись повернення дружини і сина. Журнал "Киевская старина" написав: "Пішла з життя благородна і талановита людина, сіяч добра, краси і науки".

Грошей після Опанаса Васильовича не залишилось. Його друзі та сім'я тодішнього Чернігівського губернатора князя С. П. Голіцина склалися і на Болдиній горі біля Іллінських печер, недалеко від церкви святого Іллі поховали.

8 лютого 1822 р. народився — Опанас Маркович (Маркевич), етнограф, член Кирило-Мефодіївського Братства, чоловік М. Вілінської (Марко Вовчок).

Якщо Яків Маркович був правнуком Аврама, то Опанас був правнуком Якова Марковича. Опанас Васильович народився в селі Кулажинцях (тепер Гребінківського району Полтавської області), був шостим сином начальника канцелярії військового міністра Василя Марковича та Олени Леонтіївни Керстен.

У с. Кулажинці Паня провів дитячі та юнацькі роки. Надзвичайно чемна, спокійна дитина могла годинами сидіти й слухати гру матері на фортепіано, розповіді та співи селян. Юний флегматик рано навчився читати-писати, грати, мав талант оповідача. Мати Опанаса заохочувала сина записувати почуті на вечорницях пісні, потім Олена Леонтіївна разом із Панасом виконували ті пісні перед гостями.

У 14 років Паня закінчив Пирятинське 4-класне міське училище і батько відправив сина до близького родича Михайла Максимовича, ректора Київського університету св. Володимира. Опанас навчався у 2-ій Київської гімназії (вона була при університеті), там викладали професори університету. Максимович читав історію і словесність. Як не дивно, але викладач словесності просив Опанаса робити етнографічні записи.

Після гімназії був Київський університет (1842-1846). У рік закінчення університету (1846) Опанас Маркович увійшов до Кирило-Мефодіївського братства. В травні-червні 1847 р. Марковича арештували за участь у Кирило-Мефодіївському братстві та за знайдене під час обшуку "стихотворение возмутительного содержания" (вір Т. Шевченка "І мертвим, і живим...") на три роки вислали до міста Орла під нагляд поліції. Там він працював у канцелярії військового губернатора. На одній із вечірок у будинку Катерини Мордвінової, тітки Маші Вілінської, Марковича познайомили з Марією (Марко Вовчок). Тітка не шкодувала грошей на вбрання, прагнула, щоби племінниця швидше вийшла заміж. П'ятнадцятирічна пані у скромній сукні (від найкращої кравчині!), що спокусливо підкреслювала її не за віком розвинені форми, привернула увагу Опанаса. Їй був приємний Маркович – чудовий оповідач (Опанас дивовижно розповідав, кожного разу щось змінюючи, шліфуючи алмаз на діамант), співак із теплим баритоном, колоритний франт ходив в українській свиті, вишиванці, з найкращими рукавичками (це його пунктик!).

Пані Марія сподобалася Марковичу, він розумів, що юній жінці був потрібний шлюб, але палкого кохання не відчував, тому 1850 року Маркович повернувся в Україну, жив у старшого брата Василя, лісника в Остерському повіті. Марія знала, що жити їй ні на що й ніде, і щоб Опанас не зник знову, Маша пішла на військову хитрість. Якось до спальні, де Маркович і Марія займалися не зовсім літературними бесідами, "ненароком" зайшов спільний знайомий. "Що тепер про дівчинку казатимуть у місті?" – репетувала наступного дня тітка. Прикро, що його просто використали, але у січні 1851 року 28-річний О. Маркович пішов під вінець із сімнадцятирічною Марією. А з лютого Марковичі переїхали в Україну до старшого брата Василя Марковича. Опанас Маркович з головою поринув у справи: багато подорожував українськими містами, збирав і записував етнографічний матеріал. Його записи були всюди: аркуші, шматочки паперу, серветки ховалися у коробках для капелюхів, навіть у пічнику. Опанас Маркович став для талановитої дружини першим справжнім університетом: усього за сім місяців Марія вивчила українську мову до найменших тонкощів. Цей факт ставила під сумнів Олена Пчілка: "Бо справді, яке-то колись було неславне для української мови й літератури переконання, що нібито якась перша-ліпша кацапка, зроду не чувши української мови, ледве захотіла, у два дні перейняла мову зо всіма найтонкішими її властивостями й почала писати по-українськи, та ще як – краще всіх українських повістярів".

У кінці 1851 р. Опанас Васильович влаштувався коректором у видавництво газети "Черниговские губернские ведомости", де подружився з Леонідом Глібовим (і Параска Глібова, і Марія Маркович були першими моргухами в місті). На початку 1852 р. у молодят народилася дочка Віра, яка померла немовлям, похована в Чернігові. На жаль, стосунки Марковича з редактором газети змусили його у 1853 р. звільнитися з роботи, переїхати до Києва, де Опанас працював бухгалтером у Київській палаті державного майна. Оскільки суд заборонив Опанасові публікацію власних робіт, то він безкоштовно віддавав друзям-лексикографам свої набутки. Маркович поринув у складання "Словника української мови", яке здійснював П. Білецький-Носенко.

27 травня 1853 р. у Марковичів народився син Богдан.

1854 рік був щасливий для Марковича: чернігівський поміщик Василь Тарновський, бажаючи допомогти Марковичам матеріально, запросив Опанаса в свій маєток Качанівку зробити статистичний опис садиби, колекції старожитностей. Уважний до Марії, спостережливий Опанас завжди відчував кортячки дружини, але шляхетно заплющував очі. На жаль, цього разу Маня перебрала: поки чоловік віддавався збиранню фольклору, вона – амурам, закрутила флірти одночасно з обома племінниками Тарновського. Опанас не стерпів – і вирішив від'їхати додому. Василь Тарновський просив його не робити цього, давав 10 тисяч відступного, але Маркович був непохитним. Він навіть не взяв гроші за роботу – виїхав.

У 1855 році Опанас Васильович влаштувався на посаду вчителя географії Немирівської гімназії, там О. Маркович написав музику та здійснив постановку вистави "Наталка Полтавка".

Опанас Маркович схвально поставився до того, що Марія написала перші короткі оповідання, чоловік був щасливий: у дружини – неабиякий хист. Він відіслав оповідання своєму знайомому Пантелеймону Кулішу. "Читаю і очам своїм не вірю", – була відповідь. Захопившись "Народними оповіданнями", Куліш став їх редактором і видавцем, запросив подружжя Марковичів до Петербурга. У січні 1859 р. вони виїхали до Санкт – Петербурга, там Маркович зустрічався з Т. Шевченком, П. Кулішем, І. Тургенєвим.

Марія познайомилася з Тарасом Шевченком, зачарувала його: "Яке піднесено-прекрасне створіння – ця жінка!", з Кулішем почала непристойно бурхливий роман, про який дізналася дружина Пантелеймона – письменниця Ганна Барвінок. Правда, впіймавши облизня, Панько прорік: "...Розбалували в столиці провінціалку і тим зробили з неї європейську потаскуху".

З квітня 1859 р. Маркович разом із сім'єю побував у Німеччині, Швейцарії, їздили в Лондон (гостювали у Герцена). Відчув, що дружина прагне власного життя, тому 19 серпня 1860 року виїхав із Швейцарії в Росію. Він повернувся, регулярно посилав гроші родині, але більше не бачився з Марією. "Сам живу, без сім'ї, та вже і не приїдуть, грошей у них і в мене нема, зима заходить...". Опанас Васильович передав своїй дружині в Париж зібрані ним пісні з нотами. Марія Олександрівна видала частину їх у збірнику "Двісті українських пісень. Співи і слова зібрав Марко Вовчок...", але ім'я Опанаса Васильовича забула згадати.

У 1861 р. працював у редакції журналу "Основа" в Санкт-Петербурзі. У квітні 1861 року в Петербурзі організував концерт пам'яті Кобзаря, зібрані кошти віддав Шевченковим родичам.

Повернувшись в Україну, Опанас Васильович мешкав у Чернігові та Новгороді-Сіверському, де служив мировим посередником, співробітничав у газеті "Черниговские губернские ведомости" та "Записках Черниговского статистического комитета". У ті часи українська мова була заборонена у всіх сферах, дозволялася тільки в театральних виставах на побутові теми. 12 і 15 лютого 1862 р. у Чернігові з великим успіхом зіграли виставу "Наталка Полтавка" (музика О. Марковича). Сценічний одяг підібрали й оплатили Катерина Василівна та Григорій Павлович Галагани. Гроші, виручені від вистави "Наталка Полтавка", пішли на допомогу студентам із Чернігівщини, які навчалися у Київському університеті Св. Володимира.

У Чернігові Маркович написав оперу "Чари" (за п'єсою К. Тополі). Познайомився зі співачкою Меланією Загорською (з дому Ходот), яка співала головну партію в його творі.

Час від часу Опанас отримував листи від дружини, яка обіцяла скоро повернутися в Україну, тому Маркович купив хатинку для родини. До цієї хатинки протоптала стежку Меланія: приносила пироги, варила борщі, доглядала за його господарством, народила йому сина. Чоловік Загорської дружив із гранчаком, під гарячу руку бив Меланію.

Від нервів у Опанаса загострився туберкульоз кішківника, тому 11 серпня 1866 р. Опанаса Васильовича перевели в Сосницю (ближче до Чернігівської лікарні).

У лютому 1867 р. Опанас Маркович прибув до Чернігова, але так захворів, що не міг повернутися додому до Сосниці. 5 серпня його поклали до земської лікарні, смотрителем якої був Олександр Кониський, автор Молитви за Україну "Боже, великий, єдиний!" Він забрав Марковича додому до себе на квартиру і доглядав за ним. А Опанас так очікував сина й Марії, щоб попрощатися.